
Albert Camus'nün Yeryüzü Uygarlığı, Özgürlük Düşüncesi ve Demokrasi Düşü

Amaçlarımızdan biri özgürlüğün anlamını bulup ortaya koymaktır. Bugün özgürlük kadar istenilen hiçbir şey yok. Eskiden özgürlüğün parayla satıldığı günler olmuş. Bugün karşılığında savaş ya da ölüm olanakları bile verilse, yine de satılmıyor.

Jean-Paul Sartre, Denemeler, s. 65

Ahmet Yılmaz

Camus'ye göre en ciddi felsefe sorunu '*hayatın yaşanmaya değip değmediği*', en önemli ahlaki sorun ise cinayettir. Özellikle tiyatro yapıtlarında politika-ahlâk, başkaldırma-devrim ilişkisi şiddet kullanılmasını konu edilerek tartışılır. İnsanı ezen, değerini azaltan ya da yok eden şiddeti kişi, eylem ve özgürlük kavramları etrafında yorumlar. Amacı ne olursa olsun her eylemin bir değer içermesini savunur. İnsancıl bir algıyla, '*beni ilgilendiren şey insan olmaktır*' (**Veba**) der. '*Sahip olduğum her şey bu dünyadan*' (**Düşünler**) olarak ifadesini bulan bu yeryüzü bağlılığı '*uzaktan ya da yakından, iyi ya da kötü gerçeklerle öldüren ya da öldürmeyi baklı çıkaran her şeyi reddetme*' (**Veba**) olarak karşımıza çıkar. Bu düşünce '*şu ya da bu biçimde savaşmalı ve diz çökmemeliz*' savıyla derinlik kazanır.

Camus, insanlık durumu ile siyasal rejimler arasında bağlar kurar; yazın ve düşünce adamı kimliğiyle sürekli biçimde insanı seçime zorlayan şeyler karşısında tedirginlik hisseder. Yapıtını yaşam ile ölüm, çığlık ile suskunluk, özgürlük ile kölelik, demokrasi ve diktatörlük, başkaldırı ile boyun eğme, bu dünya ile öte dünya, suç ve ceza kavramları arasında tasarlar ve bunların arasına sıkışmış insanın kendine olan ödevine ve insanlığa olan sorumluluğuna değinir. Denemelerinde, '*hayatın yaşamaya değip değmediğine karar vermek felsefenin en ciddi sorunudur*'¹ diye ortaya koyduğu sorundan çıkış için insana yönelir ve insandaki bilince ve çabaya özel önem atfeder. 'Baş-

---

Yrd. Doç. Dr., Cumhuriyet Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Fransız Dili ve Edebiyatı Bölümü.

¹ Albert Camus, *Sisyphos Söyleni*, Çeviren; Tahsin Yücel, Adam yayınları, İstanbul, 1988.

*kaldıran insan hayır diyen insandır*² şeklinde özetlemeye çalıştığı durum belli ve sıradan bir karşı çıkışın ötesinde insanı ezen her şeye karşı inatla direnmeyi anlatır. Bu 'hayır', ilk bakışta olumsuz gibi de görünse, köklü bir hümanizmanın birinci adımıdır.

Camus ayrıca insanın kendi varlık bilincine sistemli bir dönüşünü savunur. İnsanın dünya ile tam bir uyum içinde olmasının olanaksızlığının altını çizer. İnsanın kendisini yönetmeye kalkışan bir güçle uyum içinde olmasını insan doğası gereği olanaksız görür. Ona göre insan, 'çağrı'nın olmadığı bir hayat sürmelidir ve düşebileceği yanlışların bedelini ödemek zorunda da değildir.

Camus'nün dünyasında ve yapıtında tanrı, din, tapınma ve ebedi yaşam anlayışı yoktur; her şey bu dünyada başlar ve biter. Tanrının yokluğu bir bakıma yüksek bir gücün yokluğu ve gücün herkes arasında eşit paylaşımı anlamına gelir. Metafizik umudun yokluğunda, Camus sonluluk bilincindeki insana özgür olması koşuluyla yazgıya boyun eğmek yerine yazgıyı yeniden yapma görevini verir. Camus'nün yarattığı kahramanlar genellikle bu görevin çekim alanında bulunurlar; hiçbir biçim ve koşulda boyun eğmezler, eylemsizliği yeğlemezler, aklanmayı istemezler, bedel ödemekten kaçınmazlar.

Camus yeryüzü düzeninin sorunlu yapısını ve işleyişini belli bir olay etrafında konu edinir. Cezayir sorunu ve 2. Dünya Savaşı bunun en iyi örnekleri arasındadır. Her iki olayın Avrupa'da ve dünyada yarattığı güven ve değer bunalımı Camus'nun kaleminde etkili bir anlatım bulur. Yazarlığın yanı sıra yürüttüğü gazetecilik çalışmalarında da bu iki toplumsal ve siyasal olaydan hareketle demokrasi başta olmak üzere Avrupa'ya ait tüm insani değerler üzerine düşünür. Özgürlük ve kurtuluş için başkaldırıcı ve direnişi hem kişisel hem de kolektif düzeyde zorunlu görür. Başkaldırıcı değişik düzlemlerde örneklemeye çalışır, insanın varoluşuna anlam katma aracı olarak belirler.

Nazi işgali sırasında yer aldığı Direniş Hareketi ve yine bu dönemde Combat'da yayınladığı yazılar temelde asla insani olmayan bir şeye, yıkmaktan başka hüneri olmayan kaba gücün hoşgörüsüzlüğüne kesin bir karşı çıkıştır. Yüreği ve kalemi daima özgürlük savaşının kurbanları ve mağdurları yanındadır. Totaliter anlayışı, zaten kendisi adaletli olmaktan uzak olan dünya için en büyük felaket olmakla suçlar ve mahkum eder. Demokrasi anlayışını açıklıkla anlamamızı sağlayan yazıların biri 'Yapılacak Demokrasi' (la démocratie à faire) başlıklıdır ve 2 Eylül 1944 tarihlidir. Bu yazıda, demokrasinin kendisi kadar temsilcilerinin de önemli olduğunu hatırlatır. Nazi işgali sonrasında Fransa'da yürütülen hükümet çalışmalarındaki aksaklık ve açmazdan hareketle demokrasinin en azından kimlerin işi olmadığını söyler.

Daha önce de söyledik, ortada bir hükümet sorunu var. Bu büyük ölçüde, herkesin işi olduğu gibi, bizim de işimiz. Fakat henüz açık bir şekilde meseleye dahil olmuş değiliz çünkü Fransa'ya bugüne dek dışarıda temsil etmiş olanlara güvenmek gerektiği kanısındaydık. Fransa'nın, kendisi ve sevenleri için, düzene girmeye gereksinimi var. Fakat bu düzen konusunda uzlaşmak gerek.

² Albert Camus, *Başkaldıran İnsan*, Can yayınları, İstanbul, 2000

Bir savaşın şokuna dayanamamış bir rejim ve kişileri, Pétain karşısında çoğunluğu istifa etmiş bir parlamentoyu geri getirecek, kişisel tutkularını kutsayacak bir düzen, böyle bir düzen, adaletsizliği pekiştireceğinden, düzensizlikten başka bir şey değildir. Düzen demek, rızca gösteren halk demektir.

Düzensizliği var etmenin en kesin yolu, o halde, bu orta halli ve eskimiş düzeni, basit bir demokrasi bahanesiyle, hayata geçirmektir. Bunu söylemek zorunda olduğum için kızgınlık duyuyorum, fakat bugün tekrar hayata geçirilmek istenen bu eski düzenin adı demokrasi değil, demokrasi karikatürüdür. Demokrasiyi, gerçek demokrasiyi yaratmak zorundayız. Düzende, gerçek düzende, devam etmeye karar vermiş ve oybirliğine varmış bir halk düzeninde, herkesin hak ettiği yeri alacağı ve sonuçta ilgisizlik ve hor görmeden başka bir şeyleri kalmamış bu yaşlı insanların tüm vakitlerini kimsenin okumayacağı hatıralarını yazmaya ayıracakları bir düzende bu demokrasiyi yaratacağız.³

Camus'nün 1953'de, Saint-Etienne'de yaptığı bir konuşma dönemin Avrupa'sına ve Fransa'sına yönelik suçlamalar içerir. 'Ekmek ve özgürlük' başlıklı bu konuşmada Avrupa toplumunun içine düştüğü özgürlük açmazını, Avrupa'yı yeniden kurmanın hem zorunluluğuna hem de güçlüğüne vurgu yaparak anlatır. Kurbanın hep aynı kaldığını, sürekli çiğnenen tek değerın özgürlük olduğunu, bu sorundan kurtulmak için derhal herkesin özgürlüğü yeniden kurma ve yaşatmaya başlaması gerektiğini belirtir.

Günümüzde düzen sözcüğü, bizim için sadece şu anlama gelir: adalet düzleminde hiçbir şeyi bırakmamak, özgürlük düzleminde hiçbir şeyi terk etmemek. Özellikle de üyesi olmaya devam ettiğimiz birkaç demokrasiyi önemsiz yanlışlar olarak görmemek gerekir. Bunlar tam olarak son iki yüzyılın büyük devrimci kazanımlarından bize kalan şeyi temsil etmektedirler. Bunlar gerçek özgürlüğün olumsuzlanması değildir. (...) Bir bir, zorlukla elde edilmesi gereken özgürlükler var.⁴

Mutlu bir insanlık düşüncesi, adil bir yeryüzü, savaşızsız bir dünya, tutuklusuz bir tutukevi ile demokrasi arasında nasıl bir ilişki olabilir? Demokrasi, bilindiği gibi, kişiye her durumda söz hakkı vermek anlamına gelir. Bu, susma hakkının verilmemesi anlamına da gelmez mi? Zorbalık döneminde insanın en azından susma hakkı vardır. 20. yüzyıldaki zorbalıkları Camus 'gelişmiş' olarak nitelemesi ve suskunluğu, taraflsızlığı kabul etmediklerini hatırlatması anlamsız değildir. Herkesi bir biçimde taraf olmaya zorlayan Nazi Almanya'sını bu şekilde davranmaya yönelten neydi? Direnişçiler ile işbirlikçiler arasındaki farkı açıklamak neden zordur? Sömürge düşkünü Avrupa cennet, peşinde koşarken yorgun düşen yaşanmaz bir dünya mıdır?

Ortaya çıkan iblâllere ve çok sayıdaki yetkiyi kötüye kullanmalara bakılırsa, toplama kamplarının Avrupa'sında, birbirlerini tutuklamak zorunda kalacak gardiyanlardan başka kimsenin özgür olmadığı bir dönem beklenebilir. Gardiyanların sayısı bire düştüğünde, bu kişi başgardiyan olarak atanacak, ve böylelikle yirminci yüzyıl hükümetlerinin kâbusu olan muhalefet sorununa nihayet kesin bir çözümün bulunacağı kusursuz toplum ortaya çıkacak.⁵

³ Albert Camus, *Essais*, Gallimard, Bibliothèque de la Pléiade, Dijon, 1990, s.s.1524-1525. (Fransızca kaynaklardan alıntılarda çeviriler tarafımızdan yapılmaktadır.)

⁴ A.g.y., s.796.

⁵ A.g.y., s.792.

Eğer bugün özgürlük aşağılanmış ve zincirlenmiş ise, düşmanları hainlik yaptıkları için değil dir. Bu, doğrusu, özgürlük doğal koruyucusun kaybettiği içindir. Evet, özgürlük dul kalmıştır, söylemek gerekir çünkü bu doğru, özgürlüğü dul bırakan bizleriz. Özgürlük ezilmişlerin işidir ve geleneksel koruyucuları her zaman ezilmiş halklardan çıkmışlardır. Feodal Avrupa'da özgürlüğün mayasını çalanlar komünler, 89'da geçici olarak onu başarıya ulaştıran ilçeler ve illerdir, ve 19.yüzyıldan itibaren adaleti ve özgürlüğü, uzlaşmaz kavramlar olduklarını söylemeyi bir an bile düşünmeden savunmayı görev olarak alan işçi hareketleridir. Özgürlüğe can veren, özgürlüğü dünyada düşünceimizin bizzat ilkesi oluncaya dek geliştirenler emek ve fikir işçileridir. Evet, 20. yüzyılın büyük olayı özgürlük değerlerinin devrimci hareket yoluyla terk edilmesi, özgürlük sosyalizminin sezaryen ve militer sosyalizm karşısında sürekli gerilemesi olmuştur.⁶

Combat'da iç politika ve Avrupa üzerine takındığı eleştirel tavır ve kaygılı yorum 50'li yıllarda dünyada ortaya çıkan bloklaşma karşısında daha da artar. Yeryüzü uygarlığı, yeryüzünün adaleti ve saçma işleyişi kadar aklını kurcalayan bir diğer sorun da dünyayı bekleyen savaş tehlikesidir. Yönetenin elinde oyuncığa dönüşmüş insanlığı, hem de bu defa nükleer bir savaşın kurbanı olmaya aday insanlığı, bu kıyamet atmosferinden kurtarmayı düşler. Modern insanın tarih karşısında sorumluluğunu unutmamasına anlam veremez. Bilgi, felsefe, siyaset ne yazık ki her şeyde saçma bir yüz olduğunu kanıtlamaya yaramaktadır. Camus'nün çağ ve modernizm eleştirisi tam bu noktada başlar:

Modern anlayış tam bir karmaşa içinde. Bilgi öylesine genişledi ki dünya ve düşünce tüm dayanak noktalarını yitirdi. Nihilizmden sıkıntı çektiğimiz bir gerçek. Ama en güzel "dönüşler" üzerine verilen vaazlar. Orta çağa, ilkel anlayışa, toprağa, dine ... (...) Sonunda birçok yüzyılın katkısına ve kendi çıkarı için yeniden kaos yaratan bir anlayışın inkar edilemez kazanımlarına bir çizgi çekmek gerekirdi. Bu olanaksız. Sürgünümüzden ansızın edindiğimiz bilgiyi dikkate almak gerek. Modern anlayış, bilgi dünyayı altüst ettiği için karmaşa içinde değil, modern anlayış, bu kargaşayla başa çıkamadığı için karmaşa içinde. Modern anlayış, "bu düşünceyle oluşmadı". Bu düşünceyle oluşsa, karmaşa yok olacak, geriye yalnızca kargaşa ve duru bilgiye sahip düşünce kalacak. Bu, yeniden oluşturulacak bir uygarlık demektir.⁷

Camus, sürgünden edinilen bilgiyi hem *Veba*, hem de *Düşüş* adlı anlatılarda dikkate almakla kalmaz köklü bir sorgulamaya dönüştürür. Yeryüzü uygarlığın kırılmasını, özgürlüğün görelî niteliğini, kötülüğün evrenselliğini, bütün işgaller kadar anlamsız ve insanlık dışı olan Nazi işgalinin yıkıcılığın *Veba*'da uzun ve trajik bir anlatımla verir. *Düşüş*'te çağın Avrupa'sını suçluluk, içtenlik ve masumiyet üzerine yeniden düşünmeye çağırır. Kötülüğü aşmak, hayata anlam vermek, özgürlüğü ve adaleti geçerli kılmak insanın her durumda birinci görevidir. Bu bağlamda, 'dayanışma'ya verdiği önem nedeniyle, 'tek başına mutlu olmaktan utanılacak bir şeyler var' düşüncesini anlatan *Veba* kurtuluşun yolunu açar:

Özgürlük, yalnızca birkaç kişinin dileğidir. Adalet çoğunluğun büyük bir bölümünün isteği, ama çoğunluğun büyük bir bölümü, adaletle özgürlüğü bile birbirine karıştırır.⁸

⁶ A.g.y., ss. 793-794.

⁷ Albert Camus, *Defterler 2*, İthaki Yayınları, İstanbul, 2003, ss.25-26.

⁸ A.g.y., s.106.

Sonunda özgürlüğü seçtim. Çünkü adalet gerçekleşmese bile, özgürlük, adaletsizliğe karşı çıkma gücünü korur. (...) Zorluk, özgürlük değerinin de aynı zamanda gerçek anlamıyla adalet gereksinim duyduğunu hiçbir zaman gözden kaçırmamaktır. Bu temelden yola çıkınca; farklı da olsa, ancak özgürlük için ölecek insanların tarihindeki tek değişmeyen değer üzerine kurulmuş, bir adalet vardır. Özgürlük, düşünce olmayan şeyi, onayladığım bir yönetim ya da bir dünyada bile savunabilmektir. Özgürlük, karşı fikirde olana hak verebilmektir.⁹

Camus, Avrupa'yı ya da demokrasiyi sürekli kusurlarıyla yüz yüze getirmeyi olumlu bulmaz ama tıkanıklığın kökenine inmeden de edemez Avrupa uygarlığını iki bin yıllık dinsel bir geleneğin –Hıristiyan- görüntüsü olarak tanımlar ve yüzleşmeyi dener. Hıristiyanlığı, bir adaletsizlik öğretisi olarak suçlar.

Bir insana, onu sürekli kusurlarıyla yüz yüze getirmek yerine, kendisinin olumlu bir görüntüsünü sunmakla daha fazla yardım edilir. Olağan koşullarda her insan, kendisini en iyi yansıtan görüntüsüne benzemeye çabalar. Örneğin biz, yirmi yüzyıldır süren Hıristiyan görüntüsünün sonuçlarıyız. 2000 yıldır, insan, kendisine kendisinin aşağılanmış bir görüntüsünün sunulduğunu gördü. Sonuç ortada.¹⁰

Defterler 2'de 'insan kendi değerlerini tek başına yaratabilir mi?' (s.106) olarak ortaya attığı soruna yanıt arar. 'Ölüm korkusunu aşmadıkça insan için özgürlük yoktur' (s.110) düşüncesiyle, insanın sahip olduğu gücü 'yeniden yapmak için yıkmak' adına harekete geçirmesi gerektiğinin altını çizer. İronik bir yaklaşımla, yalan söylememe hakkının özgürlük olduğunu belirtir. Adaletle hizmetten bu mutsuz evrenin zorunluluklarından biri olarak söz ederek şöyle der:

Adaletle hizmet etmek zorundayız çünkü durumumuz adaletsiz, mutluluk ve sevinç yaratmak zorundayız, çünkü bu evren mutsuz. Ayrıca, ölüm cezası da vermemeliyiz, çünkü biz zaten ölüme mahkum edilmişiz.¹¹

Camus soruyu zaman zaman 'akılın mutlak gücüne inanmaksızın dünya dönüştürülebilir mi?' olarak da sorar. Özgürlüğün yollarını belirlemede izlenmesi gereken yöntemler üzerine düşünür. Akılcı ve (hatta) Marksist yanlısamalara rağmen, tüm dünyaya tarihinin özgürlüğün tarihi olduğunu açıkça belirtir. Siyasal karşıtlıklar nedeniyle insanın kurban ya da cellat olmayı seçmesi gereken bir dünyada olduğunu ima eder. Bu seçimin kolay olmadığını farkındadır.¹²

Her entelektüel için, özgürlük sonunda ifade özgürlüğüne karışıyor. Ama, çok fazla sayıdaki Avrupalı için bunun birinci kaygı olmadığını fazlasıyla farkındayım, çünkü yalnızca adalet onlara gereksinim duydukları asgari biçimselliği sunabilir ve haklı da haksız da olsalar, özgürlüğü gönüllü olarak bu asgari adaletle kurban edebilirler.¹³

⁹ A.g.y., s.117.

¹⁰ A.g.y., s.17.

¹¹ A.g.y., s.111.

¹² A.g.y. s.123.

¹³ A.g.y., s.123.

Sanatın ve insanın görevini *'bile bile yalan söylememek ve insanın insanı ezmesine karşı koymak'* olarak özetleyen bir yazar olarak Camus, yaşamın geçiciliği, değerlerin öznelliği, adaletin yokluğu karşısında insanın çabasına ve direnişine özel anlamlar yükler. Yeryüzü uygarlığının sorunlu işleyişini, özgürlüğün çelişkili yapısını, demokrasinin tıkanmışlığını bir yazın adamından çok bir düşünür tarzıyla verir. Yaşamdaki kötülüğe, zorbanın elindeki güce, özgürlükteki zorluğa, insanı bekleyen hiçliğe adalet süsü vermek onun işi değildir. Hiçbir şeyin insanlara hediye edilmediğinin ve fethedebilecekleri az sayıda şeyin de haksız ölümlerle ödenmek zorunda olduğunun farkındadır. İnsanın büyüklüğünü bir bakıma bu 'haksız ölüm'de arar. Kendisi adil olan insanın büyüklüğünün adil olmayan insanlık durumundan daha güçlü olma isteğinde yattığını düşüncesindedir. Bu düşünceden, *'yeryüzünde bir tek kişi tutsak olduğu sürece, özgürlük zindandan başka bir şey değil'*¹⁴ olarak özetlenebilecek bir yargıya varır ve *'inandırma olmayan yerde yaşam da yoktur. Bugünün tarihi ise yıldırmaktan başka bir şey bilmiyor. İnsanlar, ortak bir şeyleri olduğu ve bir şeyde her zaman buluşabilecekleri düşüncesiyle yaşar ve ancak bununla yaşamasını bilirler.'*¹⁵ Biz, bu zorbalıklar, gürültüler dünyasını sevmiyoruz. İçimiz onu sevecek kadar bozuk değil. Böylesi bir dünyada en iyi yanımız umutsuz bir savaşta yıpranıyor. Bu düzen insanoğlunun umudunu kesmesini gerektiriyor¹⁶ diyerek yeryüzü düzeyine ilişkin umutsuzluğunu ortaya koyar.

¹⁴ Camus, *Doğrular*, Yaba Yayınları, İstanbul, 3003, s.17.

¹⁵ Camus, *Denemeler*, s. 47.

¹⁶ A.g.y., s.92.